

mint a Bibó-terv, citoyent engedtek volna létezni, burzsoá nélkül. Ez valódi kompromisszum lett volna, olyan alap amiről van továbblépés; vereség is, győzelem is. Most csak a vereség van, máig is, még ha — például a kultúrában — jelentős teret nyert is egyfajta, inkább atomizált, mint csoportjellegű pluralitás. Eredményeink még mindig a győző engedményei.

Most a lengyelek megmutatták, hogy a Szovjetunió katonai érdekeinek veszélyeztetése nélkül, sőt: a kommunista párt hegemoniájának veszélyeztetése nélkül is lényeges eredményeket, valódi kompromisszumot lehet elérni.

HEGEDŰS ANDRÁS, SZOCIOLÓGUS, VOLT MINISZTERELNÖK :

— *Te, sokak által vitatottan, Kelet-Európára vonatkoztatva olyan demokratikus fejlődési alternatívát javasolsz, ahol történelmi kompromisszum eredményeként pluralisztikus társadalom alakul ki többpártrendszerű parlamentarizmus nélkül. Ilyen irányú fejlődés következett-e most be Lengyelországban és számíthat-e ez sikerre?*

A történelmi kompromisszumot nem úgy vetem föl, mint valamiféle politikai javaslatot, hanem mint lehetséges és kívánatos demokratikus fejlődési alternatívát, amely végső kifejlődésében a jelenlegi monolitikus társadalmi rendszereket meghaladó új szocialista « történelmi blokkhoz » (Gramsci) vezet. Olyan pluralisztikus társadalom ez, ahol:

— egyfelől a hatalom eltűri a különböző általa nem integrálható, autonóm társadalmi mozgalmak, szervezetek és irányzatok kialakulását, mert belátja, hogy nélkülük autentikusan szocialista és dinamikus társadalom nem alakulhat ki,

— másfelől a hatalom kontrolljaként fellépő, különböző társadalmi értékeket és érdekeket képviselő erők nem törekednek sem a hatalom felkelés útján való megingatására,

sem arra, hogy politikai párttá szerveződve, parlamentáris választások útján átvegyék az állam irányítást. Megelégednek a társadalmi pressziók és kontroll-lehetőségek azon formáival, amelyek a szóbanforgó kompromisszum révén kialakulnak, tudva azt, hogy ezek érvényesítéséért és bővítéséért harcolniuk kell.

Olyan társadalom ez, ahol a konfliktusok feloldásának új formái alakulnak ki s így elkerülhetők az éles társadalmi krízisek. Nem harmonikus társadalmi modell, de az utóbbi úgyszólván csak valamilyen álszent önbűvöletben képzelhető el.

Úgy gondolom, hogy Lengyelországban a mai napig mindkét fél ezen a kompromisszumos úton jár. A kormány és a pártvezetés néhány napos habozás után elismerte tárgyalási partnerül az üzemek közötti sztrájkbizottságot és végülis magáévá tette a sztrájkmozgalom politikai és gazdasági követeléseit. Ezek közül — véleményem szerint — a legfontosabb az autonóm, önkormányzatú szakszervezetek megalakulásának engedélyezése. Szervezeti kereteik kialakulása bürokratikus akadályoztatás ellenére is igen dinamikusan folyik.

A munkások olyan követelésekkel léptek föl, amelyek az általam jelzett kompromisszum keretében mozognak: nem a hatalom megingatására irányulnak, hanem annak demokratikus átalakulását célozzák.

A demokratikus fejlődés ügye Lengyelországban attól függ, hogy a két fél betartja-e a kialakult kompromisszumot. Bármelyik mondaná is föl, óriási történelmi felelősséget venne magára. Ebben az esetben minden feltétel adva lenne egy véres polgárháborúhoz, amelynek beláthatatlan következményei lennének nemcsak Európára, hanem a világ sorsának alakulására.

— Gondolod, hogy a két ország eltérő fejlődése következtében Magyarországon elkerülhető az olyan társadalmi válság, mint amilyen ez év augusztusában Lengyelországban kibontakozott?

Ezt csak eshetőségként állíthatom és semmiképpem sem bizonyosságként. Hogy miként alakul a jövő, az nagymértékben attól függ, hogy mi érvényesül:

— a társadalmi feszültségeket levezető reformpolitika, növekvő tolerancia a más véleményen lévők és az önálló gondolkodás különböző áramlatai iránt, vagy

— a feszültségeket növelő, gőgös « keménykéz politika » mindenkivel szemben, aki csak a szellem erejére számíthat.

Magyarországon az « események elé menést » több körülmény is megkönnyíti. Mindent összevetve a magyar gazdaság nincs olyan reménytelenül nehéz helyzetben, mint a lengyel. Bár a hetvenes évek első felében nálunk is elkövettek olyan hibákat, mint Lengyelországban (nominál bérek politikai szempontból történő megemelése, beruházások erőltetése, nem kellően megalapozott gazdasági számítások alapján külföldi hitelek felvétele, a kisárutermelés és szolgáltatás visszaszorítása stb.), de a magyar vezetők gyorsan reagáltak a visszajelzésekre. Nem utolsó sorban annak köszönhetően, hogy a hetvenes években a reformközgazdászokat nem küldték sem külső, sem belső emigrációba. Így már 1975-ben jelentős támogatást adtak az előzőleg visszaszorított mezőgazdasági kisárutermelésnek és ettől kezdődően egyre inkább hangsúlyozták a világpiacon áruk hazai érvényesítésének a fontosságát. Jelentős különbség a két ország között az is, hogy a fogyasztói áru kínálat nálunk kielégítően alakult, Lengyelországban viszont évek óta súlyos zavarok mutatkoznak a lakosság alapvető élelmiszerekkel való ellátásában.

A tavalyi áremelések természetesen nálunk is fokozták a társadalmi feszültséget. Ezzel a hazai vezetésnek számolnia kell. Átgondolt politikai és gazdasági reformokkal azonban — véleményem szerint — nagyobb nemzeti krízis nélkül át lehet hidalni a gazdasági élet előttünk álló « hét szűk esztendőjét ». Ilymódon — bármilyen paradoxnak tűnhet is ez az állítás — a gazdasági élet nehézségei a demokratikus fejlődés kibontakoztatásának forrásává válhatnak.

— *Fontos-e magyar szempontból, ami Lengyelországban történik?*

Mi magyarok két speciális körülmény miatt különösen

érdekeltek vagyunk a Lengyelországban kialakult kompromisszum fenntartásában és megszilárdításában.

— Az, ami most Lengyelországban formálódik, igen gazdag tapasztalatul és egyben ösztönzésül szolgálhat a hazánkbeli demokratikus fejlődés számára. Természetesen ebben az esetben is igencsak kell óvakodnunk a mechanikus másolástól, ami népünk számára történelme során oly sok kárt okozott már.

— A két nép azóta, hogy szinte egyidőben nemzetté ocsúdott, nem állt ellenségesen egymással szemben, sőt mindig is támogatta egymást függetlenségi törekvéseiben. Történelmünk legnagyobb szégyene lenne, ha bármilyen érv alapján is a külső beavatkozás eszközévé kellene válnunk.

Aggódó reménykedéssel figyelem mindazt, ami Lengyelországban történik.

BENCE GYÖRGY, FILOZÓFUS :

— *Tudom, szorosán követed a lengyelországi fejleményeket. Volt-e olyan fordulat — mondjuk a politikai célok meghirdetése augusztus közepén —, ami váratlanul ért?*

Egészében véve inkább azzal a — minek tagadjam, kellemes — érzéssel követtem, hogy végre bekövetkezett, amit rég várok. S ezt az örömet az sem veheti el tőlem, ha rosszra fordulnak a dolgok. Valami máris kiderült, ami sem 56-ban, sem 68-ban...

De álljunk meg! Kétszeresen félreérthető, amit mondom, — ezért féltem az interjútól. Az egyik: tudom, micsoda fenyegetést hívtak ki a lengyelek; sejtem, micsoda felelősség szorongatja az ottani ellenzéket. Mi azonban, akik csak olyasmit csinálunk, amiből legfeljebb magunknak lehet baja, felhőtlenebbül örülhetünk. A későbbiek előnyei.. A másik: egyáltalán nem akarok prófétai